

філософії, професор фізики Алоїс Гайндльом. О. Зупан, доктор філософії, а з 1880 року – професор географії, організував галузеві географічні курси з фізичної географії, геоморфології, кліматології, океанології, а також регіональні курси з географії Європи, Африки, Азії. Він – автор низки цінних робіт із геоморфології Карпат, загального землезнавства і географії населення світу. Праці О. Зупана на російську мову переклав Д.М. Анучин. Австрійський період географії в університеті характеризується переважанням геолого-фізико-географічного напрямку.

Перехід Буковини до складу королівської Румунії вплинув на інтерес досліджень в університеті. Наукові дослідження насамперед стосувалися топоніміки Буковини, мінералогії, географії населення, тобто кафедри в основному займалися вивченням процесів румунського етносу.

У серпні 1940 року румунський університет реорганізовано в Чернівецький з українською мовою викладання (факультет очолив Г.В. Ваньков), а з 1944 року Чернівецький державний університет поновив свою роботу.

Таким чином, у дореволюційній Україні (у складі Росії) функціонувало три наукових центри географічної науки (Харків, Київ, Одеса), в основі яких були кафедри географії. Першими науковими керівниками цих кафедр були фундатор наукових колективів, а згодом шкіл. Це

були представники російської географії і в першу чергу – Санки-Петербурзького університету (М.П. Авенаріус, П.І. Броунов, А.М. Краснов, К.М. Феофілактов, Г.І. Танфільєв), що внесли значний вклад у формування географії України. Всі вони справедливо належать російській науці, а багато з них згодом працювали в головних наукових закладах Росії (П.І. Броунов, О.В. Косовський, А.М. Краснов). У наукових школах, створених цими вченими, з'явилися знані вчені українського походження, що закінчили Вищі навчальні в Україні (О.В. Косовський, Й.Й. Косоногов, П.А. Тутковський та інші).

До жовтневого перевороту 1917 року в Україні (включаючи західну частину) в галузях географії працювали доктори географії: О.І. Івановський (Харків), Г.І. Танфільєв (Одеса), П.А. Тутковський (до того ж доктор мінералогії і геогнозії геолого-мінералогічних наук) (Київ), доктор філософії Г.Величко (Львів); доктори не-географічних наук, професори-суміжники М.І. Андрусов (геологія), К.Г. Воблий (економіка, економічна географія), Й.Й. Косоногов (фізика, мінералогія), Є.В. Опоков (гідрологія) (Київ); В.Д. Ласкарев, О.І. Набоких, І.Я. Точидловський (Одеса); Д.М. Соболев (Харків); М.М. Самбікін (Полтава); Г.Ф. Морозов (Сімферополь).

Надійшла до редколегії 10.09.2010

УДК 911.3:796.5

О. Любіцева, д-р геогр. наук

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ТУРИСТИЧНОГО РИНКУ

Розглянуто та співставлено тенденції розвитку міжнародного туризму та тенденції розвитку туризму в Україні протягом ХХІ ст. Визначено місце України в світовому туристичному процесі. Окреслено основні тенденції національного ринку туристичних послуг.

Distinguishing Tendency development for the international Tourism and Tendency development for the national Tourism in Ukraine on the XXI century. The place of Ukraine is certain in a world tourist process. Basic tendencies are outlined to the national market of tourist services.

Актуальність даного дослідження ґрунтується на ролі туризму як потужного комунікатора та інтегратора глобалізаційних процесів, феномена сучасної цивілізації.

Метою є визначення місця України в світовому туристичному процесі. Розкриттю поставленої мети відповідає вирішення завдань з визначення світових тенденцій розвитку туризму в усій багатогранності та розмаїтті його суспільних функцій, місця і ролі туризму в суспільному поступі України, місця українського туристичного ринку на ринку міжнародного туризму.

Виклад основного матеріалу. Феномен туризму був зафіксований ще у 80-х роках ХХ ст. (Акапулько, 1982 р.), а подальший розвиток дав підстави визначати його як суспільне явище, для якого характерні стрімкі темпи зростання, поліфункціональність і постійне ускладнення функцій, геоторизація або залучення до використання в туризмі не тільки Ойкумени (освоєної частини Землі), а й територій з екстремальними природними умовами, акваторій та навіть навколоземного простору. Все це дає підстави визначити туризм як явище глобальне, яке справляє потужний і неоднозначний вплив на довкілля, економіку і суспільство країн, задіяних у туристичному процесі, їх народи, а також на міжнародні відносини й торгівлю, обумовлюючи необхідність міжнародного регулювання на основі принципів відповідального, сталого та загальнодоступного туризму, зафіксованих у Глобальному Етичному Кодексі Туризму (Сантьяго, Чілі, 1.10.1999 р.) та дотримання цих принципів на національному рівні.

Туризму, як потужній складовій світової економіки глобального рівня, притаманні такі риси: 1) динамічність, проявом якої є високі темпи зростання туристич-

ної рухомості населення і прибутків від сфери економіки, яка забезпечує потреби туристів; 2) перманентна диверсифікація, яка ґрунтується на постійному урізноманітненні потреб, попиту населення і відповідній їй зміні видів та форм туризму, реструктуризації туристичної діяльності, ускладнення туристичних функцій; 3) виключно ринкові форми організації, які ґрунтуються на механізмі узгодження попиту/пропозиції та маркетингових стратегіях масового виробництва туристичного продукту і його реалізації на індивідуальній основі; 4) транснаціоналізація діяльності, переважаюча роль концентрації капіталу та централізації управління на наддержавному рівні, значний вплив світогосподарських зв'язків і механізмів на систему державного регулювання діяльності туристичної сфери; 5) технологічна і фінансово-інформаційна залежність, яка передбачає значну інноваційну спрямованість складових індустрії туризму, переважаючу роль інформаційно-комунікаційної складової, яка забезпечує ефективність туристичної діяльності; 6) стандартизація та уніфікація технологій обслуговування в туризмі, яка гарантує якість туристичної послуги незалежно від часу та місця її отримання; 7) соціалізація туризму завдяки відповідній державній політиці та діяльності некомерційних, недержавних та міжнародних організацій, спрямованій на розширення доступності туристичних послуг для менш заможних верств населення, на формування туристично спрямованого життєвого стандарту, коли туризм стає невід'ємною складовою стилю життя більшості населення країни.

Національний туристичний ринок України є ринком країни перехідної економіки з середнім рівнем соціально-економічного розвитку, що формує ринкові структури

та індустрію туризму відповідно до макрорегіональних європейських стандартів. Укріплення правової бази туризму, визначена пріоритетність розвитку внутрішнього і стимулювання іноземного туризму, певні зрушення на шляху розбудови матеріально-технічної бази і інфраструктури призвели до того, що протягом перших років XXI ст. на фоні загального зростання чисельності туристів потоки іноземного та зарубіжного туризму майже зрівнялися. Водночас сучасний етап характеризується відносно незначною участю країни у світовому туристичному процесі і переважанням експорту туристичних послуг. Мотиваційними цінностями для розвитку внутрішнього та іноземного туризму залишається класичне поєднання природних і культурно-історичних ресурсів, посилене етно-релігійною самобутністю регіонів країни.

Україна на ринку міжнародного туризму виступає поки що як країна-генератор туристичних потоків. Основні обміни країна здійснює в межах субрегіонального ринку з країнами-сусідами Росією, Молдовою, Білоруссю, Польщею, Угорщиною, Словаччиною, які виступають і як генератори основних туристичних потоків в країну і як реципієнти для українських туристів. На сусідські обміни припадає в середньому за останні роки біля 65 % від загального обсягу міжнародних туристичних потоків.

УДК 911.3

На національному ринку туристичних послуг прослідковуються дві тенденції: а) регіоналізації, основаній на територіальному поширенні туристичної діяльності завдяки місцевій ініціативі, яка є наслідком формування попиту та його задоволення шляхом реалізації підприємницької діяльності на певних територіях (відкриття туристичних підприємств, активізація підприємств, що надають послуги розміщення та екскурсійних бюро), проведення регіональної туристичної політики аквізичії туристів; б) децентралізації туристичної діяльності, яка проявляється у відкритті філій, спробах формування мереж на франчайзингових умовах, наслідком чого стало територіальне поширення туризму, розширення мережі туристичних пунктів та центрів, виробничі (переважно інформаційні, фінансові та розподільчі) зв'язки між якими стають основою формування місцевих територіальних ринків різного типу, спеціалізації та масштабів.

Висновки. Глобалізаційні тенденції світового туристичного процесу в Україні проявляються в зростанні динаміки туристичних потоків та в поглибленні регіональної спеціалізації на базі концентрації туристичної діяльності, у формуванні системи місцевих туристичних ринків.

Надійшла до редколегії 10.09.2010

К. Мезенцев, д-р геогр. наук, Н. Мезенцева, канд. геогр. наук

ЗОВНІШНІ ТРУДОВІ МІГРАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАЙНЯТОСТІ НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

Охарактеризовано основні риси функціонування ринку праці України щодо зайнятості, безробіття, попиту і пропозиції робочої сили, напруженості на ринку праці, поширення неформальної зайнятості. Проаналізовано зовнішні трудові міграції з України. Виявлено причини та соціально-економічні проблеми, зумовлені відтоком робочої сили за межі України. Висвітлено особливості та напрямки нелегальної міграції до України.

The main features of the Ukrainian labor market operation in concern of employment, unemployment, supply and demand of labor, tension in the labor market, and spread of the informal employment are characterized. External labor migration from Ukraine is analyzed. The reasons and socio-economic problems caused by outflow of labor from Ukraine. The features and directions of illegal migration to Ukraine are exposed.

Постановка проблеми. З 1991 року в Україні почав формуватися ринок праці. Його становлення відбувалося під впливом організаційно-правових, економічних, соціальних та психологічних факторів. Формування ринку праці відбувалося в умовах перманентних економічних реформ, формування багатоваріантних відносин власності, розшарування населення за рівнем доходів тощо. Саме тому ринку праці України притаманні як закономірні, так і специфічні риси та тенденції розвитку.

Специфічними особливостями ринку праці України є високий рівень зайнятості у неформальному секторі та значний потік трудових мігрантів за кордон. При цьому трудові міграції в Україні суттєво впливають на загальний обсяг пропозиції робочої сили на регіональних ринках праці, якісний і професійний її склад. Проблемою для ринку праці України є еміграція висококваліфікованої робочої сили.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми зовнішніх трудових міграцій України висвітлювалися у працях економістів, соціологів, психологів. Окремі суспільно-географічні аспекти проблеми розглянуто в працях О. Хомри, Е. Лібанової. Однак ступінь їх соціо-економіко-географічного осмислення залишається недостатнім.

Постановка завдання. Саме це зумовило необхідність написання даної статті. Її метою є аналіз специфічних рис функціонування ринку праці України, які зумовлюють значні масштаби зовнішніх трудових міграцій українців, що породжує суттєві соціально-економічні проблеми в державі.

Виклад основного матеріалу.

1. Специфіка зайнятості на ринку праці України.

За період 1991-2008 рр. мала місце стійка тенденція

зменшення загальної кількості зайнятих в Україні. Кількість зайнятих скоротилася з 25,4 млн. осіб у 1990 році до 20,97 млн. осіб у 2008 році, тобто більш ніж на 17 %. Відбулися зміни щодо структури зайнятості населення за формами власності: 34 % зайняті на підприємствах державної форми власності, 36 % – колективної, 30 % – приватної. Рівень зайнятості населення в Україні як у працездатному віці, так і у віці 15-70 років є достатньо високим і має тенденцію до постійного підвищення.

Постійно відбувається перерозподіл робочої сили між видами діяльності. Стабільним є поступове перемищення працівників виробничих галузей до сфери послуг. Порівняно з 1991 роком кількість зайнятих у промисловості, сільському господарстві скоротилася удвічі. За той же період кількість зайнятих у фінансуванні, кредитуванні і страхуванні, апараті органів державного і господарського управління збільшилася удвічі.

На ринку праці України зафіксовано низький рівень зареєстрованого безробіття. До 1999 року рівень безробіття зростав у всіх регіонах, досягши найвищого значення – 4,3 %. Найвищими темпами рівень безробіття зростав в Чернігівській, Сумській, Житомирській, Рівненській, Волинській, Тернопільській, Івано-Франківській та Закарпатській областях. З 1999 року рівень зареєстрованого безробіття знижувався і у 2008 році склав 2,9 %.

Найнижчі показники рівня зареєстрованого безробіття характерні для м. Київ, Одеської, Харківської, Донецької областей. Загрозлива ситуація у Тернопільській, Рівненській, Чернівецькій, Черкаській, Кіровоградській, Волинській, Вінницькій, Івано-Франківській областях.